

ความเป็นมาของปัญหา

เมื่อเราได้ศึกษาเรื่องราวเกี่ยวกับพุทธศาสนาจากคัมภีร์ภาษาบาลีต่าง ๆ อาทิ จากพระไตรปิฎก อรรถกถาฎีกา ตลอดจนคัมภีร์อื่น ๆ ที่กล่าวถึงประวัติพุทธศาสนา มักจะพบว่า มีเรื่องกล่าวถึงพญามารผู้มีบทบาทสำคัญในการทำลาย ชัดขวาง และสกัดกั้นผู้ประพฤติกุศลธรรมอยู่เสมอ ดังที่ปรากฏในข้อความตอนต้นที่เรียกว่า นิทานกถา ของคัมภีร์ชาดกภฏฐกถา ซึ่งแปลเป็นใจความได้ว่า

มารผู้มีใจบาปดำริจักให้พระโพธิสัตว์เสด็จกลับ จึงมาประคิษฐานอยู่กลางเวหาร้องประกาศว่า "ดูกรพ้อผู้เนียรทุกข์ อย่าออกบรรพชาเลย ในวันที่เจ็ดนับจากนี้ไปจักรัตนะจะบังเกิดแก่ท่าน ท่านจะได้ครองราชสมบัติแห่งทวีปใหญ่ทั้งสี่ มีทวีปน้อยสองพันเป็นบริวาร กลับเสียเถิดผู้เนียรทุกข์"¹

ก่อนที่สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าจะตรัสรู้มีพญามารมาผจญโดยนิริมิตรรูปร่างต่าง ๆ อย่างน่ากลัว สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระปรมานุชิตชิโนรส ได้ทรงพรรณนาความตอนหนึ่งในพระปฐมสมโพธิกถาว่า

ส่วนว่า พระย้าวสวัตมีมาราธิราชได้ใส่ช้างคิริเมฆล์เทพหัตถ์เข้าไปใกล้ที่พระโพธิพฤกษ์ มณฑลประเทศ พระกรกุมจักราวุธกวัดแกว่งแสงแดงเฉษ พलगร้องคุกคามพระมหาสัตว์ว่า "ดูราพระสิทธัตถกุมาร จงเร่งเสด็จอุฎฐการไปจากรัตนบัลลังก์ ไฉนจึงนั่งบนวชิรอาสน์ ๆ นี้ ไซ้เป็นที่สถิต ควรจะถึงแก่ท่าน"²

¹ชาดกภฏฐกถาย ปฐม โภคา เอกนิပါတวณณา (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์-พานิชย์ผล, 2467), หน้า 100.

²สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระปรมานุชิตชิโนรส, พระปฐมสมโพธิกถา (พระนคร: โรงพิมพ์การศาสนา, 2505), หน้า 149.

หลังจากที่เจ้าชายสิทธัตถะได้บรรลุพระโพธิญาณแล้ว เวลาผ่านไป 7 สัปดาห์ในวันที่ย่างเข้าสัปดาห์ที่ 8 พระองค์ได้เสด็จกลับไปประทับนั่งใต้ต้นอชปาลนิโครธ ขณะที่พระองค์กำลังพิจารณาธรรมอันลุ่มลึกที่ได้ตรัสรู้อยู่นั้น พญามารผู้มีสันดานหยาบได้มา ณ ที่นั้น แล้วกราบทูลว่า

"ข้าแต่พระผู้มีพระภาค พระองค์ทรงบำเพ็ญบารมีเพื่อประโยชน์อันใด พระองค์ก็ได้บรรลุประโยชน์อันนั้นแล้ว จะต้องมาทรงพิจารณาเพื่อสั่งสอนชาวโลกอีกทำไม" และกราบทูลวิงวอนพระพุทธองค์ต่อไปอีกว่า "ขอพระผู้มีพระภาคเจ้า จงเสด็จเข้าสู่ปรินิพพานเถิด ขอพระสுகตเจ้าจงเสด็จเข้าสู่ปรินิพพานเถิด เวลานี้เป็นเวลาปรินิพพานของพระองค์แล้ว"³

จากตัวอย่างที่ยกมานี้ทำให้ได้ทราบว่า มารที่กล่าวถึงนี้เป็นเทพฝ่ายอธรรม จัดเป็นเทพบุตรมาร มีมิจฉาทิฐิต่อพุทธศาสนา มีบทบาทในทางกีดขวางและทำลายล้างผู้อื่นมิให้ทำกรรมดี เทพบุตรมารนี้จะต้องได้รับผลแห่งความชั่ว อันเกิดจากการกระทำของตนเองอย่างแน่นอน

แต่คัมภีร์ทสโทธิสตัดตุเทส* ซึ่งไม่ปรากฏนามผู้แต่ง แต่สันนิษฐานว่าแต่งสมัยอยุธยา ระหว่างปลายพุทธศตวรรษที่ 22 ถึงต้นพุทธศตวรรษที่ 23 มีข้อความกล่าวถึงพญามารในอุเทศที่ 4 ว่า "เมื่อพระศาสนาของพระธรรมราชาพุทธเจ้าสิ้นแล้ว มัดตักบจะถูกไฟไหม้ หลังจากนั้น เกิดกับใหม่ชื่อสารกับ พระอภิภูเทวราชาหรือพญามาร จักได้ตรัสรู้เป็นพระพุทธเจ้า มีนามว่า

³ สมุทรวิลาสินี นาม ทีฆนิกายฎฐกถาย หุติโย ภาโค (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ไทย, 2463), หน้า 207.

* คัมภีร์ว่าด้วยพระโพธิสัตว์สิบพระองค์ ที่จะตรัสรู้เป็นพระพุทธเจ้าในอนาคต คือ

1. พระศรีอริยมุตไตร จักเป็นพระพุทธเจ้าพระนามว่า เมตไตรย
2. พระราม จักเป็นพระรามสัมพุทธเจ้า
3. พระเจ้าบัสเสนโกศล จักเป็นพระธรรมราชา
4. พญามาร จักเป็นพระธรรมสามี
5. อสุรินทรากู จักเป็นพระนารทะ
6. โสณพราหมณ์ จักเป็นพระรังสีมณี
7. สุกพราหมณ์ จักเป็นพระเทวเทพ
8. โตเทยพราหมณ์ จักเป็นพระนรสีหะ
9. ช้างชนบาล จักเป็นพระพุทธเจ้า พระนามว่าติสสะ
10. ช้างपालิไลยกะ จักเป็นพระพุทธเจ้า พระนามว่าสมังคละ

พระธรรมสามี่⁴

และในพระปฐมสมโพธิกถา ประเด็นที่ 28 ว่าด้วยมารพันทวีวรรต มีข้อความกล่าวว่า สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าได้ตรัสพยากรณ์ไว้ว่า ในอนาคตกาล พญามารจะตรัสรู้เป็นพระพุทธเจ้า ดังข้อความว่า "สมเด็จพระบรมครูก็ได้ตรัสทำนายไว้ว่า อาตมาจะได้อิทธิคุณซึ่งพญามารให้เสียยศในอนาคตกาล และพญามารนั้นจะถือเอาปฏิญาณซึ่งภาวจะจะเป็นพระพุทธเจ้าในภายภาคหน้า"⁵

จากข้อความที่ยกมาทั้งหมดนี้ มีสาระที่น่าสนใจอย่างยิ่ง คือ เมื่อเทวบุตรมารเป็นปาปบุคคลที่คอยกีดขวาง ทำลายล้างผู้บำเพ็ญศีลธรรมทั้งหลาย เหตุใดบุคคลเช่นนั้นจะกลายเป็นพระพุทธเจ้าในอนาคต เพราะการเป็นพระพุทธเจ้าจะต้องประกอบด้วยคุณธรรมที่ยอดยิ่ง

จากปัญหาดังกล่าวมานี้ ผู้วิจัยจึงเห็นสมควรหยิบยกเอาเรื่องเทวบุตรมารขึ้นมาศึกษาเรื่องราว และวิเคราะห์บทบาทให้กว้างขวาง เพื่อให้เกิดความเข้าใจที่แจ่มชัดและถูกต้องด้วยเหตุผล

วัตถุประสงค์และขอบเขตการวิจัย

วิทยานิพนธ์เรื่องนี้ มีวัตถุประสงค์เพื่อจะศึกษาค้นคว้าเรื่องราวของเทวบุตรมารตามที่ปรากฏในพระคัมภีร์พระไตรปิฎกภาษาบาลีของพุทธศาสนาเถรวาท โดยศึกษาเรื่องราวในลักษณะต่าง ๆ เช่น ความหมาย ประวัติ บทบาทในแง่ต่าง ๆ เหตุการณ์ที่พญามารเข้าไปมีส่วนเกี่ยวข้อง ตลอดจนถึงโอกาสที่จะตรัสรู้ธรรมของพญามาร

⁴ สุภาพรรณ ณ บางช้าง, วิวัฒนาการงานเขียนที่เป็นภาษาบาลีในประเทศไทย: ประเภทวิเคราะห์ธรรมในพระสุตตันตปิฎก (กรุงเทพมหานคร: ภาควิชาภาษาตะวันออก คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2529), หน้า 186-193.

⁵ สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระปรมานุชิตชิโนรส, พระปฐมสมโพธิกถา, หน้า 471.

อนึ่ง ผู้วิจัยจะได้ศึกษาถึงความสัมพันธ์ของพญามารในคัมภีร์ภาษาบาลีกับวัฒนธรรมไทย ในส่วนที่เป็นศิลปกรรม และวรรณคดีด้วย เพื่อศึกษาว่าศิลปินไทยได้รับอิทธิพลทางความคิด เรื่อง พญามารมาจากคัมภีร์ภาษาบาลีมากน้อยเพียงใด

วิธีดำเนินการวิจัย

การดำเนินการวิจัยเรื่องนี้ได้ดำเนินการตามลำดับขั้นตอน คือ ค้นคว้าหาข้อมูล ปฐมภูมิอันเป็น คัมภีร์ภาษาบาลี ได้แก่ พระไตรปิฎก ซึ่งส่วนใหญ่จะปรากฏอยู่ในพระสุตตันตปิฎก คัมภีร์อรรถกถา เช่น ชาตกัฏฐกถา ปรมัตถทีปนี ปรมัตถโชติกา สารัตถปกาสินี บบญฺจุสฺสนี สุมังคลวิลาสินี คัมภีร์ฎีกา เช่น พระปรมัตถมัญจุสา ฎีกาแห่งพระวิสุทธิมรรค สารัตถทีปนี ฎีกาแห่งพระวินัย และคัมภีร์ภาษา-บาลีอื่น ๆ เช่น อนาคตวงศ์ โลกบัญญัติ จักกวาฬทีปนี เป็นต้น

ส่วนข้อมูลทุติยภูมิ ได้แก่ ข้อมูลที่ได้จากหนังสือ หรือบทความทั้งที่เป็นภาษาไทย และ ภาษาอื่น ๆ ที่ท่านผู้รู้เขียนขึ้น แล้วนำข้อมูลที่ได้มาวิเคราะห์ แยกแยะ รวบรวม เรียบเรียง และสรุปผลตามลำดับ

ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับจากการวิจัย

ผลจากการวิจัยจะก่อให้เกิดความรู้อย่างกว้างขวางแก่ผู้ศึกษาวรรณคดีพุทธศาสนา กังต่อไปนี้

1. ได้รับความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับความเป็นมา ประวัติ บทบาท และโอกาสที่จะ ตรีสรุทธิธรรมของพญามาร
2. ช่วยให้เข้าใจอิทธิพลของความเชื่อเกี่ยวกับ เรื่องพญามารที่มีต่อวัฒนธรรมไทยใน ส่วนที่เป็นศิลปะและวรรณคดี
3. ช่วยให้เข้าใจความสัมพันธ์ระหว่างวรรณคดีบาลีกับวรรณคดีไทยได้ดียิ่งขึ้น